

МУҲАММАДНИНГ ҚУЁШИ

(Бир парда, олти кўринишли драма)

Қатнашувчилар:

1. **Муҳаммад Юсуф** – 30-34 ёшларда
2. **Назира** – Муҳаммад Юсуфнинг хотини. 30-31 ёшларда
3. **Содиқ** – Муҳаммад Юсуфнинг дўсти. 30-34 ёшларда
4. **Нашриёт рахбари** – 50-55 ёшларда.
5. **Вакил** – Ёзувчилар уюшмасидан келган вакил 50ёшларда
6. **Ходим** – 30 ёшлар атрофидаги йигит
7. **Ушюма раиси** – Ёзувчилар уюшмаси раиси. 50-55 ёшларда
8. **Абдулла Орипов** – Ёзувчилар уюшмаси раис ўринбосари. 50-55 ёшларда
9. **Муҳаммад Юсуфнинг онаси** – 60-65 ёшлардаги нуроний онахон
10. **Сингил** - Шоирнинг синглиси 20 ёшлардаги қиз
11. **Ташкилотчи** – 25-30 ёшлардаги йигит
12. **Биринчи ва иккинчи ташкилотчилар** – 20-25 ёшдаги йигитлар
13. **Ҳайдовчи** – 30-35 ёшлардаги йигит
14. **Меҳмонлар** – Неъмат, Собир, Тошпўлат – 45-50 ёшлардаги кишилар

БИРИНЧИ ПАРДА БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Оддий хонадон. Шоир ижод қилиб ўтирипти. Стол усти қогозлар билан тўла. Шоир қогозларни варақлаб ўтирган пайтда саҳна ортида ёш болаларнинг шўх-шодон овози эшитилади. Шоир бир муддат варақларини стол устига қўйиб, бошини овоз келаётган томонга буради. Лабларида табассум пайдо бўлади. Шу маҳал рафиқасининг овози эшитилади.

Овоз. Ҳой, бу нима шовқин? Қизим, даданг ижод қиляптилар, халақит берманглар. Сизларга боя айтувдим-ку. Қани тез хонага кириб, тўполон қилмай ўтиринглар-чи.

Қизчаларнинг инжиқланиб, йиғлаган овози эшитилади. Овозни эшитиб, шоирнинг юзидаги табассум йўқолиб, тундлашади. Олдида бетартиб ётган қогозларига қараб, чуқур уҳ тортади. Бир муддат жимликдан сўнг шеър ўқийди.

Шухратга ўч бўлсам керак мен гумроҳ,

Ёлғон бўлса керак дилда нолам ҳам.
Тўпори байтларим битар пайтим гох,
Кўзимга кўринмай қолар болам ҳам.

Оламни эркалаб, эрка сўз излаб,
Боламни эркалаб бир сўз айтмадим.
Мушукдай суйкалиб келса ҳам музлаб,
Бетидан бир ўпмай уйдан ҳайдадим.

Қалам ушладимми, демак – ўйин бас,
Яйраб очолмайди гул дудоғини.
Бундоқ юрак ютиб сўраша олмас,
Хонамда қолдирган қўғирчоғини.

Бурчак-бурчакда жим тортишар бурун,
Билмам, не ўю хаёл ичида.
Тузсиз шеърларим деб шириндан-ширин.
Болаларим юрар оёқ учида...

Улар шеър ёзмасин ҳеч менга ўхшаб,
Мендан нафи кўпроқ тегар элимга.
Шоҳ асар бўлса ҳам тупурдим ўша,
Боламни йиғлатиб, ёзган шеъримга.
Шоир ўрнидан туради ва рафиқасини чақиради.

Шоир. Ноз...

Саҳнага шоирнинг рафиқаси чиқиб келади.

Шоир. Ноз, достонимни тугатдим. Энди машинкада кўчириш керак.

Рафиқаси келиб шоирнинг рўпарасида турган стулга ўтиради ва шу ерда турган қоғоз папкани қўлига олади-да, қўлёзмаларни варақлаб қарайди.

Назира. “Қора қуёш” деб номлабсизми?

Шоир. Ҳа.

Назира. Қизиқ-қизиқ гапларни топиб юрасиз-а, ахир қуёшнинг ҳам қораси бўладими?

Шоир. Ҳар бир даврнинг қора кунлари бўлади, худди шундай – бу асар ҳам тарихимизнинг қора кунлари, қуёшимизнинг қорайган даврлари ҳақида ҳикоя қилади.

Назира қоғозларни тахлаб, ўқишга киришаётган пайтда шоир гап бошлайди.

Шоир. Ноз...

Назира. Лаббай.

Шоир. Сендан бир илтимосим бор.

Назира унга ҳайрон бўлиб қарайди.

Назира. Қанақа илтимос экан?

Шоир. Бундан кейин менинг илҳом фаришталаримни урушма.

Рафиқаси шоирнинг нима деганини англай олмай бир муддат унга қараб қолади.

Шоир. Қизларимни айтаяпман... Мен қоғоз одами бўлсам, умрим қоғоз титиб ўтади... Улар ҳали гўдак, ўйнагиси келган пайтда ўйнасин. Мени деб уларни болалигидан айирма.

Рафиқаси шоир гапираётган пайтда гуноҳкор одамдек бошини эгганча эшилтади. Шоир гапириб бўлгач, эшитилар эшитилмас “хўп” дейди. Шу маҳал эшик қўнғироғи жиринглайди.

Шоир. Ким бўлди экан шу маҳалда?

Назира эшикка қараши учун чиқади. Шоир ўзига-ўзи гапирди.

Шоир. Худо ол қулим деса-ю, дoston китоб бўлиб чиқиб кетса, ўқувчиларга маъкул келармикин?..

Саҳнага шоирнинг дўсти Содиқ бақир-чақир қилганча салом бериб, кириб келади.

Шоир. Содиқ, дўстим, хуш келибсан.

Содиқ устидаги палтосини авайлаб четда турган кийим илгичга олиб қўяди. Кейин келиб шоир билан қучоқлашиб кўришади ва уни даст кўтариб бир-икки айлантирганча ерга қўяди.

Содиқ. Сен бола бундай бир жўраларимни йўқлай, ҳам демайсан-а.

Шоир кулади.

Шоир. Ҳали хайрлашганимизга уч соат ҳам бўлмади-ку, жўра.

Содиқ. Ҳа, майли, қўявер, ишхонада расмий ўтирамиз, жўрачилик ишдан кейин бўлади. Сен айтган китобни топиб келдим.

Содиқ уйга кирган пайтда бир четга қўйган портфелини олиб очади ва ундан ҳазрат Мир Алишер Навоийнинг “Мажолис-ун-нафоис” китобини олиб, шоирга узатади. Шоир китобни олиб, дўстини саҳнанинг бошқа четидаги стол атрофига етаклайди.

Шоир. Қани ўтир-чи. Бу китобни изламаган жойим қолмади. Биласанми жўра, ҳазрат Навоийнинг бу асарини нега бунча кўп кидирдим. Ҳазрат ушбу асарда саккиз мажлис доирасида тўрт юз эллик тўққиз нафар шоир ва адиблар ҳақида маълумот берган. Бунинг устига ушбу асар турк тилида ёзилган илк тазкира сифатида тарифланади. Ҳаммасини биларкансан, нега яна бу китобни изладинг, деб ҳайрон бўлма. Бу гапларни Суйима опанинг мақоласида ўқиганман. *(кейин саҳнанинг орқа томонига қараб, баланд овозда гапирди)* Ноз, чой-пой олиб кел.

Содиқ. Э, қўйсангчи, келинни овора қилма, жўра. Овқатланганман, китобни бериб, шунчаки суҳбатлашиб ўтирамиз, деб келгандим.

Шоир. Чой дедим, жўра, чой. Чой овқат эмас-ку.

Содиқ. Майли, бир катта асар бошладим, дегандинг. Тугатдингми?

Шоир. Ҳа, бугун тугатдим, жўра. Лекин...

Содиқ. Жуда пишиқ боласан-да. Сўрамасам, айтмайсан ҳам. Тугатган бўлсанг, ювиш керак.

Шоир бироз ўйга чўмиб қолади ва кейин жавоб беради.

Шоир. Ювиш қочмас...

Содиқ. Майли, энди айтарсан, ўзи нима ёздинг, нима деб номладинг?

Шоир. Достон ёздим. “Қора қуёш” деб номладим.

Содиқ. “Қора қуёш”... ғалати ном. Китоб қилдирмоқчимисан?

Шоир. Ҳа, нашриёт муҳарририга бериб кўрай-чи.

Содиқ. Унда табрикласак ҳам бўлавераркан-да.

Шоир. Ҳали нашриётдагиларга маъқул келадими, йўқми...

Содиқ. Келади, албатта, маъқул келади. Номинг ҳам анча машхур бўлиб қолди. Исмингни кўрибоқ, розилик беришса керак.

Шоир. Шундай бўлсин, ишқилиб.

Содиқ бир оз ўйланиб қолади. Шу пайт шоирнинг рафиқаси чойнак-пиёла кўтариб кириб келади. Чойни қайтара туриб, Содиқ билан сўрашади.

Назира. Хуш келибсиз, ака.

Содиқ. Хушвақт бўлинг, келин. Яхшимисизлар?

Назира. Ҳа, раҳмат, янгам, болалар яхши юришибдими?

Содиқ. Ҳа, яхши, салом айтиб юборишди.

Назира. Олиб келавермабсизда, мен ҳам зерикиб ўтирувдим.

Содиқ. Кейинги сафар олиб келаман.

Назира. Албатта, олиб келинг, *(Шоирга қараб)* бирор нарса керак бўлса айтарсиз, ошнинг тагини солиб кўйдим.

Содиқ. Овора бўлибсиз-да, келин.

Шоир. Овораси борми, жўра, кўп хижолат бўлаверма, бизнинг Андижонда келган меҳмонга ошсиз рухсат берилмайди, биласан-ку.

Назира саҳнадан чиқиб кетади. Орага бироз жимлик чўқади.

Содиқ. Қани, энди достонингни бир варақлаб кўрайлик.

Шоир. Китоб бўлиб чиқса, биринчисини сенга бераман.

Содиқ. Ўзинг танти боласан-у, баъзида қизғанчиқлигинг тутиб қолиши ҳам бор гап.

Шоир. Биринчи китобни сенга совға қиламан деяпманку, жўра.

Содиқ ўрнидан туриб, палтоси илинган тарафга қараб юра бошлайди.

Шоир. Содиқ, тўхта, хафа бўлдингми?

Содиқ палтосининг ички чўнтагидан шиша олади ва уни қўли билан баланд кўтариб.

Содиқ. Мен-ку хафа эмасман, аммо мана бу зорманда хафа бўляпти-да.

Содиқ қаҳ-қаҳ уриб кулади. Унинг кулгусига шоир ҳам қўшилади.

Шоир. Кўймайсан, Содиқ, кўймайсан.

Содиқ пиёлаларни олдига олиб, ароқни оча бошлайди

Содиқ. Ошни тагида қолиб кетсин, нима дединг, жўра.

Шоир. Жўра, шуни китоб чиққандан кейин ичсак бўлмайдими?

Содиқ. Китоб чиққандан кейин сен олиб берасан. Бугун мени галим. Лекин эртага тонгда бошлиқ мажлис бор деганди.

Шоир. Ана, мажлис ҳам бор экан, отиб олсак эрталаб мажлисга қандай борамиз?

Содиқ. Эй, қўйсанг-чи, бир гал сен билан менсиз ҳам ўтар шу мажлис.

Содиқ пиёлага тўлдириб ароқ қуйиб, шоирга узатади.

Шоир. Шу бугунча ўзинг ичиб турсанг бўлмайдими?

Содиқ. Ия, мен сенга алкашманми, ўзига ўзи ичадиган? Ойда йилда мияга ҳам дам бериб туриш керак-ку, қани ол.

Шоир пиёлани қўтаради. Саҳна секин-аста қоронғулашади. Саҳна буткул қоронғулашиб. Секин-аста ёриша бошлайди. Орадан бир муддат вақт ўтган экани билиниши керак. Икки жўранинг анча кайфи ошиб қолган .

Шоир.

Юзга упа сурмасдан,
Тўлин бўлди Зебижон.

Содиқ.

Ўн саккизга кирмасдан,
Келин бўлди Зебижон.

Шоир.

Мен не дердим, нима дей?
Олов эдик, шўх эдик.
Зеби билан эринмай,
Ўн йил бирга ўқидик.

Содиқ.

Эски мактаб алвидо,
Хоналари тор эди.

Шоир.

Ўртамизда бир худо,
Бир сиёҳдон бор эди.

Содиқ.

Мен лапашанг, албатта,
Сўрамадим кўнглини.
Ўн йил бирга ўқиб ҳам,
Ушламабман кўлини.

Шоир.

Энди ўлтирибман жим,
Кекса онам олдида.
(Иккови бир овоздан ўқийди)
Мен ҳам тўйга борардим,
Ёмғир ёғиб қолди-да.

Содиқ. Жўра, энди тўхташ йўқ. “Сени ҳеч ким севолмайди менингдек”, деган шеърингни ўқиб бер. Йўқ, тўхта-тўхта, аввал мана буни ол.

Содиқ пиёлани узатади. Жўралар пиёлаларни тўқнаштириб ичиб олишади. Шоир ўрнидан туради ва шеър ўқилиши бошлайди.

Шоир.

Алданма ёр, алдамчилар макрига,
Малак бўлма, бевафо ишқ шаҳрига.

Улар сени бир босса бас, бағрига,
Сени ҳеч ким севолмайди менингдек.

Содиқ қарсак чалиб юборади ва ўрнидан туриб, Шоирни қучоқлайди ва пешонасидан ўпади. Жўрасини қучоқлаб туриб шеърнинг давомини ўқийди.

Содиқ.

Сен кўкдаги ҳарир кўйлак ҳур пари,
Кўк кўлдаги тиниб қолган сув пари.
Муҳаммаднинг.... Содиқжонинг кўнглидаги дилбари
Сени ҳеч ким севолмайди менингдек.

Шоир. Эшит, эшит...

Агарда мен ўлсам....

Токнинг зангидан тобут яса.

Тўртта жанонани чақиргину кўтартир,

Қабримдан ўтганлар маст бўлсин.

Содиқ яна қарсак чалади. Шоир унинг қарсак чалганига маст бўлиб яна шеър ўқийди.

Шоир.

Сен бўлсанг-у мен бўлсам-у, май бўлса....

Ўртамизда қизил гулхан, най бўлса.

Найни чалиб, май узатсанг нозанин,

Юраккинам жон беришга шай бўлса.

Содиқ. Э гап йўқ, жўра. Бу шеърларингни ўқимаган эканман.

Шоир. Менинг шеърим? *(кулади)* Қанийди... Бу шеърларнинг муаллифи менинг устозим. Биздан анча йиллар олдин яшаб ўтган бир шоир. Сенга шу шоирнинг китобини совға қиламан.

Содиқ. Устозинг ҳам бизга ўхшаб шинаванда бўлган экан-да.

Шоир. Йўқ, йўқ, йўқ. Бу шеърда май дейилган нарсаси аслида иймон. Тасаввуф деган нарсани ўқиганмисан ўзи, чаласавод?

Содиқ. Бўлди-бўлди, тавба қилдим. Озгина алжираб қўйдим. Э, менга қара жўра, сен билан ўтирсам, суҳбатлашсам, жуда енгил бўламан-да.

Шоир. Кўнгил яқинда жўра, кўнгил.

Содиқ. Энди янги дostonдан ҳам бир шингил эшитсак...

Шоир. Кўймайсан, кўймайсан *(кулади)*.

Шоир бир оз дабдираб бориб, дostonни олиб келади. Содиқ қўлини узатганда, шоир унинг қўлини қайтаради.

Шоир. Ўзим ўқиб бераман.

Содиқ. Розиман, юракни титратадиган жойидан ўқи.

Шоир. Содиқ.

Содиқ. Ҳа, жўра.

Шоир. Шу дostonдан бир оз чўчиб турибман.

Содиқ. Дostonдан? Нега?

Шоир. Бир оз сиёсатга аралашган жойларим бор.

Содиқ. Хўш-хўш...

Шоир. Номиданоқ сезмадингми?

Содиқ. Мен-ку сезишга сезганман, тунов куни катта билан гаплашаётганингда қулоғимга чалинганди. Сен ёрилмасанг, нима қилай? Шунга қизиқиб боядан бери сўрайман, бермайсан.

Шоир. Ер тагида илон қимирласа биласан-а.(қулади) Китобни рад қилишса-ку, майли-я...

Шоир ерга қараб бироз жим қолади. Содиқ ўрнидан туриб келиб унинг елкасидан қучоқлаб гапиреди.

Содиқ. Э қўй-е. Сенга ярашмади шу гаплар. Адабиётда чегара бўлмайди деган одам сен эмасмидинг?

Шоир. (Ўзини қўлга олиб, қулади) У вақтларда йўқотадиган нарсам йўқ эди, ортимга қарайдиган одамим йўқ эди, Содиқ. Энди бўлса, бири-биридан ширин қизларим бор. Улар ҳали полопон. Менга бир гап бўлса, Назира қийналиб қоладими, дейман-да, жўра...

Содиқ. Кечагина “Бўлса менга ой керак, Юлдузларга ҳушим йўқ”, деб юрган бола сенмасмидинг? Нега иккиланасан? Бунини адабиёт дейди, унда ташбехлар, бадий тўқималардан фойдаланилади. Хуллас, жўра, кўп ўйлама, уни ундоқ, бунини бундоқ десанг ижод бўладими? Қолаверса Одил ака, Абдулла ака, Эркин ака, хуллас, устозларнинг бари-бари сени яхши кўради, қўллайди. Нимасидан хавотир оласан?

Шоир. Тўғри айтасан, яхшиям сен борсан, жўра.

Содиқ. Энди, дostonдан парча эшитайлик.

Шоир. Эшит.

Ўлган ўлди-кетди

Ҳеч ким қайтмайди.

Нега?

Нима учун?

Бу ҳам муаммо.

Тарих соқов кампир,

Дардин айтмайди.

Айтолмас,

Унутиб ҳам бўлмас аммо.

Мана,

Қодирийни қилишар сўроқ:

“Ўтган кунлар” деган шеър сизникими?

– Ҳа.

Аммо, у шеър эмас...

– Жим бўлинг, ахир.

– Шеърми ё бошқа айтилган сиз-да.

Тамом.

Бошқа гапга қолмайди ҳожат.

Терговчи – пайғамбар,

Терговчи – Худо

Темир зотдан келган буйруқ – ижозат,

Ўзбек яна битта ўғлидан жудо.

Содиқ. Офарин, таърифга тил ожиз.

Шоир. Эртага бирор бир машинкада кўчирадиган одамга беришим керак.

Содиқ. Эҳтиёт бўл-да, ишқилиб. Ҳозир дўстдан душман кўп. Таниш одамга кўчиртир.

Шоир. Танишим бор, лекин ҳозир шаҳарда эмас экан. Шунга эртага бирон-бир машинистка топиб, бермоқчи эдим.

Содиқ. Истасанг менга бер. Таниш, ишончли одамим бор. Саводли, хатосиз ёзади.

Шоир. Яхши, (қоғоз папкани унга узатади) сенга ишонаман.

Содиқ. Унақада менга руҳсат. Йўл-йўлакай асарингни ташлаб ўтаман.

Шоир. Ош емасдан руҳсат йўқ.

Содиқ. Муҳаммад, ош емаган жойимми, жўра? Кеч бўлмасдан достонингни ҳам бериб ўтаман. Кейин ўзимнинг ҳам кўчада ишларим бор. Ошга келсак, китоб чиққандан кейин, албатта, еймиз.

Шоир. Ўтирсанг, яна бир оз суҳбатлашардик, биргалашиб ош ердик.

Содиқ. Майли, жўра, айтаяпман-ку, ўзимнинг ҳам ишларим бор. Қани омин, тинчлик, хотиржамликни берсин. Ижодинг бундан-да, гуллаб яшнасин. Оллоху акбар.

Жўралар қучоқлашиб хайрлашишади. Саҳна қоронғулашади.

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Нашириёт. Бошлиқнинг хонаси. Бошлиқнинг хонасида бошлиқ ҳамда уюшманинг вакили ўтирипти. Бошлиқ стол устидаги чойнакдан пиёлага чой қуйиб, вакилга узатади. Чой узата туриб гап бошлайди.

Бошлиқ. Энди... Айбга буюрмайсиз. Муҳаммаджон ижод одами, кеча бир нарсга ёзаётгандим деганига, эртароқ руҳсат бергандим. У уйига кетганидан кейин сиз кўнғироқ қилиб қолдингиз. Лекин мен унинг энг яқин жўраси, Содиқжонга тайинловдим, Уюшмадан вакиллар келаркан, сенга ташаккурнома беришаркан деб айтгин, деб.

Вакил. Майли, хижолат бўлманг, ижод аҳли ўзи шундай бўлади, тунда ижод қилиб, кундузи дам олади. Келиб қолса керак.

Бошлиқ. Энди сиздай одам ишдан қолиб ўтирганига хижолат тортаяпман ёки келиб қолса айтайми, олдингизга борсинми?

Вакил. Хижолат бўлманг, сиз ишингизни қилаверинг. Раиснинг ўзи шахсан буйруқ берган, бир оз кутай, келмаса уйига ўтарман.

Бошлиқ. Унда ҳозир ҳайдовчимизга айтаман, тезда бориб, олиб келади.

Вакил. Маъқул.

Бошлиқ телефон гўшагини кўтариб рақам тиради.

Бошлиқ. Саломатхон, ҳайдовчига айтинг, тезда Муҳаммаджоннинг уйига бориб, уни олиб келсин. *(бир оз жимлик)* Йўқ, ўзимизни Муҳаммаджонни, Муҳаммад Юсуфни айтаяпман, яхши, ҳўп.

Шу пайт эшик тақиллаб, Содиқ кириб келади, бошлиқ ва вакил билан саломлашиб, бошлиққа юзланади.

Содиқ. Чақиртирган экансиз?

Бошлиқ. Муҳаммаджон ҳалиям келмади, икки жўра меҳмон олдида хижолатга қўйдинглар, одамни.

Содиқ. Кеча тайинлаб айтгандим, лекин, хўжайин, боядан бери айтишга ботинолмай тургандим, борганимда кайфи баландроқ эди. Ким билади, кейин ҳам давом эттирган бўлса...

Бошлиқ кутилмаган гапдан вакилнинг олдида бироз ўнгайсизланиб йўталиб олади ва Содиққа ёмон қараш қилади.

Бошлиқ. Ҳа, майли, ҳозир ҳайдовчи бориб олиб келади. Сени чақирганимнинг боиси, боя юқоридан қўнғироқ қилишди. Эсимда борида айтиб қўяй, кейинги ҳафта, жума куни соат бешда ижодкорлар билан билан учрашув – шеърят кечаси бўларкан. Икки нафар ижодий ҳодим жўнатынг, дейишди. Муҳаммаджон билан борасизлар, яхшилаб тайёрланинглар. *(Олдида турган оқ қозонни Содиққа узатади.)* Мана шу ерда манзил ёзилган. Телевединие ҳам бўларкан, кечикмай боринглар.

Содиқ. Хўжайин, биласизми... Шу кечага ўзим борганим дурустми дегандим.

Бошлиқ. Нима дуруст эканини ўзим яхши биламан.

Содиқ ўрнидан тура туриб гапирди.

Содиқ. Хўжайин, чойни янгилаб берайми?

Бошлиқ. Шарт эмас, боравер.

Содиқ чиқиб кетгач, вакил бироз кулиб гап бошлайди.

Вакил. Содиқжон ҳам кеча Муҳаммаджон билан бирга бўлганми дейман?

Бошлиқ. Тушунмадим.

Вакил. Содиқжоннинг ўзидан ҳам анави сабилнинг ҳиди келиб турипти.

Бошлиқ чуқур хўрсинади.

Бошлиқ. Э, устоз, нимасини айтасиз. Шу ишхонага келиб, қилган энг катта хатоийим, шу йигитни ишга олганим бўлди. Кеча Муҳаммаджоннинг уйига бормаган ҳам бўлса керак. Аслида учрашувга ўзим борай деганининг сабаби бошқа. Муҳаммаджон борса, буни шеърини биров эшитмайди, телевединие деганимга хасислик қиляпти... Ўзим ишга олганман. Ишга келганига энди саккиз ой бўлди-ю, жамоадагиларнинг кўпини бир-бирига душман қилиб ташлади. Ишдан бўшатаман десам...

Вакил бошлиқнинг гапини охиригача етказмай гапирди.

Вакил. Устингиздан ёзаман, дейдими?

Бошлиқ билан вакил баббаравар қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборишади.

Бошлиқ. Э, бор бўлинг. Тушунган одамни садағаси кетсанг арзийди.

Вакил. Бизда ҳам бор бундай зараркунандалар.

Шу пайт эшик тақиллаб, Муҳаммад Юсуф билан Содиқ кириб келади Муҳаммад Юсуф Бошлиқ ва Вакил билан қуюқ сўрашади.

Бошлиқ. Муҳаммаджон, бугун мени ҳам хурсанд қилдинг, ҳам бироз ранжитдинг. Сени тақдирлаймиз деб уюшмадан вакил келиб ўтирибди, сен йўқсан, кеча Содиққа тайинлаб айттиргандим.

Муҳаммад гапираман деб энди оғиз жуфтлаганда Содиқ гапга аралашади.

Содиқ. Кеча жуда толиққан экан...

Бошлиқ. Содиқ, сен ишингга боравер.

Содиқ хонадан чиқиб кетади. Вакил стол устидаги рамкага солинган ташаккурномани бир қўлига олиб, бир қўли билан Муҳаммаднинг қўлидан сиқиб гапга бошлайди. Вакил гапиришни бошлаганда чироқ секин-аста хиралашиб вакил гапини тугатгач буткул қоронғулашади.

Вакил. Муҳаммаджон, сизни сермахсул, самимий ижодингиз учун уюшма раисининг шахсан буйруқлари билан ташаккурнома билан тақдирлаймиз.

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Саҳна қоронғу. Саҳна ўртасида бир стол ва бир стул. Чироқ фақат ўша ерга тушиб туради. Стулда форма кийган орган ходими. Ходими қандайдир хужжатларни титиб ўтирипти. Шу пайт телефон жиринглайди.

Ходим. Эшитаман. *(жимлик)* Яхши, шошманг, ҳозир ёзиб оламан. *(Ходим столдаги ручкани олиб, ёза бошлайди)*... Тушунарли, қайси нашриётда? Яхши, исм-фамилиянгизни айтинг. *(жимлик)* Хавотир олманг, ўртамизда сир бўлиб қолади. Сизни тушундим, сиёсий хушёрликни йўқотмай, бизга маълумот етказганингиз учун ташаккур билдираман. Албатта, бундан раҳбариятни ҳам хабардор қиламан. Вақти келиб, хизматларингиз муносиб тақдирланади.

Ходим гўшакни қўйгач, бироз ўйланиб қолади ва яна қайта кўтариб, рақам теради.

Ходим. Алло, мен ижодий уюшмалар бўйича кураторман. Менга ёшлар нашриёти раҳбарининг телефон рақамини беринг.

Ходим нашриёт раҳбари телефон рақамини ёзиб олади ва унга қўнғироқ қилади.

Ходим. Алло, нашриётми? Сизларда “Қора қуёш” номли асар чоп этиш учун тайёрланаяптими? Муаллифи... Ҳозир айтаман... *(Олдидаги қозоғга қарайди.)* Муҳаммад Юсуф. Ҳали чоп этилмадими? *(жимлик)* Жуда яхши. Айтингчи, бу асарга тақризлар берилганми? *(жимлик)*. Яхши, мендаги ваколатга кўра, асарни чоп этишни маълум муддатга тўхтатаман. *(жимлик)* Хайр, саломат бўлинг.

Ваҳимали мусиқа янграб, саҳна қоронғулашади.

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

Саҳнада учрашув бўладиган бинонинг киравериш қисми. Саҳнанинг чап тарафи саҳна ортига ўтиш қисмига ҳашаматли эшик қўйилади. Эшик олдида уч-тўрт нафар костюм-шим кийган кишилар туришипти. Улар бир-бири билан

ўзаро суҳбатлашишяпти. Гаплашиш оҳангидан хавотир, ғазаб, каби ҳислар сезилиб турипти.

Ташкилотчи. Раҳбарлар йўлда келишяпти экан.

2-Одам. Микрафонларни текшириб кўрдингларми?

3-Одам. Микрафонларни-ку, текширдим. Лекин шоирлар ҳали келишмади.

2-Одам. Оббо... Энди айтасанми? Нега вақтлироқ айтмадинг?

3-Одам. Вақтлироқ айтсам, кўтариб келармидинг? Шошма, нега мен сенга айтишим керак?

Ташкилотчи. Бўлди қилларинг. Сен бориб уларнинг раҳбарига қўнғироқ қил. Сен уй рақамаларини топиб, қўнғироқ қил.

3-Одам. Уй рақамини топа олмасам-чи?

Ташкилотчи. Унда уйига бориб келасан ёки икковинг чиқиб шеър ўқийсан.

2- ва 3- одам саҳна ортига ўтиб кета туриб, бир-бири билан суҳбатлашиб кетади.

2-Одам. Мен бошлиққа қўнғироқ қиламан. Сен уй рақамини топ.

3-Одам. Бошлиққа қўнғироқ қил деб, менга айтди.

Улар саҳна ортига ўтиб кетгач, ташилотчи саҳнанинг ўнг тарафига кимдир келаяптими йўқми, деб қарайди. Ҳеч ким йўқ эканини билгач, тез-тез у ёқдан бу ёққа юра бошлайди. Қадам босишидан уни хавотирда экани сезилади. Шу вақт саҳнанинг ўнг тарафидан йўталганча оқ кўйлак, қора шим кийган одам бир-бир босиб кириб келади. Ташилотчи уни кўриб, бир қўлини кўксига қўйиб, бир қўлини чўзиб салом бериб боради.

Ташкилотчи. Ассалому алайкум, саломатмисиз? Тан-у жонингиз соғми? Яхши етиб келдингизми?

Меҳмон. Яхши. Ҳамма нарса тайёрми?

Ташкилотчи. Ҳаммаси тайёр.

Меҳмон. Тадбир неча соат давом этади?

Ташкилотчи. Бир ярим соатга мўлжаллаяпмиз.

Меҳмон. Шуни бироз чўзишнинг иложи борми?

Ташкилотчи. Амаллаймиз, қанча вақтга.

Меҳмон. Агар иложи бўлса, яна бирор соатга чўзинглар.

Ташкилотчи. Бир соат... Қийин масала. Лекин имкон қадар амаллаймиз. Сабабини билсам бўладими?

Меҳмон. Машинани устага олиб боришим керак.

Ташкилотчи. Лаббай?

Меҳмон. Устага дейман. Сенга айтсам, иш жуда кўп, устага боришга ҳеч вақт бўлмаётганди.

Ташкилотчи. Тадбир-чи?

Меҳмон. Тадбирда менга бало борми? Ана, катталар ўтирсин.

Ташкилотчи. Кечирасиз, сиз ким бўласиз?

Меҳмон. Ҳайдовчиман.

Ташилотчининг асабийлашгани сезилади. Боядан бери қўлини кўксига қўйиб, сипо бўлиб турган одам бирдан ўзгаради.

Ташкилотчи. Бошлиғинг қани?

Меҳмон. Ташқарида чекиб, суҳбатлашиб туриштипти. Яна бир шериклари йўлда келяпти экан.

Ташкилотчи. Унда сен нима қияпсан бу ерда?

Меҳмон. Нима, ҳайдовчи одам эмасми?

Ташкилотчи. Э, бор жўна... Бошлиқларга ўхшаб кийиниб олганига ўлайми, бунни?

Меҳмон чиқиб кета туриб гапиради.

Меҳмон. Менга қара, устага бориб келишга улгурармикинман?

Ташкилотчи жеркиб беради.

Ташкилотчи. Мен қаёқдан биламан?

Меҳмон. Сен бола ўзингни ўқитиб юбор. Нега бақирасан?

Меҳмон саҳнадан чиқиб кетмасдан саҳнага уч киши чиқиб келади. Уларнинг кўринишидан қишлоқдан келганлиги кўриниб турипти. Ташкилотчи уларга пешвоз чиқади.

Ташкилотчи. Ассалому алайкум, келинлар.

Собир. Салом алайкум, биз Самарқанддан келгандик.

Ташкилотчи. Жуда яхши-да. Келинлар, хизмат?

Собир. Бу ерда концерт бўлаяптими?

Ташкилотчи. Йўқ, бугун ёзувчи-шоирлар билан учрашув бўлади.

Неъмат. Абдулла Орипов ҳам келадими?

Ташкилотчи. Ҳа.

Неъмат. Муҳаммал Юсуф-чи?

Ташкилотчи. Муҳаммад Юсуф? Ким у?

Неъмат. Шоир.

Ташкилотчи. Бунақа шоирни эшитмаган эканман.

Неъмат. “Таниш тераклар” деган китобни ўқимаганмисан?

Ташкилотчи. Йўқ.

Собир. *(Ёнидаги Неъматга қараб гапиради.)* Кўрдингми, булар костюм-шим кийиб, бўйинбоғ тақса, зиёли бўлдим деб юраверади-ю, Муҳаммад Юсуфни танимайди.

Ташкилотчи. Тушунмадим.

Собир. Қўявер, ҳали-вери тушунмайсан ҳам.

Неъмат. Охунжоннинг “Сени ҳеч ким севолмайди менингдек”, деган ашуласини эшитганмисан?

Ташкилотчи. Бўлмасам-чи.

Неъмат. Шу қўшиқнинг шеърини Муҳаммад Юсуф ёзган.

Неъмат. Менга қара, ука. Биз ҳам адабиёт, санъат шинавандасимиз. Шу тадбирингга кирсак бўладими?

Ташкилотчи. Меҳмон экансизлар. Йўқ дейиш ноқулай, аммо шунга мажбурман.

Неъмат. Билет сотиб олиш керак бўлса, айт. Оламиз.

Ташкилотчи. Билетлик тадбир бўлганда, шундоқ ҳам киргизган бўлардим. Бу тадбирда ҳамманинг жойи белгиланган.

Собир. Неъмат, қўй, талашма. Булар фақат костюм-шим кийган одамни танийди. Юр, четроққа ўтайлик, шоирларни шу ерда кўрсак, гаплашармиз.

Меҳмонлар четроққа, сахна яқинига қўйилган ўриндиққа ўтиришади. Сахнага Содиқ шошганча кириб келади.

Ташкилотчи. Келинг, хизмат.

Содиқ. Биз наشريётданмиз.

Ташкилотчи. Нима қилиб кечикиб юрибсиз, ука? Шеригингиз қани?

Содиқ. Шу ерда (орқасига қарайди) Келаётганди.

Ташкилотчи. Бўла қолинг, тез топинг, ҳозир раҳбарлар киришади, эшиклар ёпилади.

Содиқ. Хўп, хўп.

Содиқ эшик томонга қараб юради. Содиқни кузатиб турган самарқандлик меҳмонлар бир-бирига қараб гапирди.

Неъмат. Собир, ҳозирги ёшлар бирам нозиклашиб кетди-я. Узоқдан қарасанг, худди костюм-шимнинг ўзи юриб кетаётганга ўхшайди.

У Содиқнинг озгинлигига ишора қилиб кулади.

Собир. Нон емайди-да, булар, жўра.

Содиқ ташқари эшик томонга қарайди.

Содиқ. Муҳаммад, бўла қол.

Сахнага Муҳаммад Юсуф кириб келади. Четда ўтирган меҳмонларга салом бериб ўтаётганда меҳмонлар гапга тутади.

Муҳаммад Юсуф. Ассалому алайкум.

Абдулла. Во алайкум ассалом, иним.

Неъмат. Ия, Муҳаммад Юсуфмисиз?

Муҳаммад Юсуф тўхтайдди. Аввал Неъмат унинг ортидан Собир ва Тошпўлат келиб, шоир билан қўл олишиб кўришишади.

Неъмат. Муҳаммад Юсуф, иним, ўзингизмисиз?

Муҳаммад Юсуф. Ҳа, Муҳаммад Юсуфман.

Неъмат. Биз сизни кутиб турибмиз.

Меҳмонлар Муҳаммад Юсуф билан қучоқлашиб сўрашишади.

Неъмат. Ҳаётда бошқача кўринаркансиз. (кулади). Менинг исмим Неъмат, бу Собир, бу Тошпўлат. Бизлар Самарқанддан келгандик. Шеърятнинг, айниқса, сизнинг шеърларингизнинг мухлисимиз.

Содиқ бир эшик томонга, бир ташқари томонга қарайди.

Содиқ. Муҳаммад, бўла қол, ҳозир раҳбарлар келиб қолишади.

Муҳаммад Юсуф. Сен киравер, мен кейинроқ кираман.

Содиқ. Қанақа кейинроқ? Ҳозир эшикларни ёпишаркан. Раҳбарлар келишяпти экан деяпман сенга.

Муҳаммад Юсуф. Ўша ғўддайган раҳбарларинг шеърни тушунармиди, сен киравер, мен кейинроқ кираман. *(Меҳмонларга юзланади)* Қани, Неъмат ака, ўтирамиз.

Муҳаммад Юсуфнинг гапидан хурсанд бўлган меҳмонлар у билан сахна четидаги ўриндиққа бориб ўтиришади. Содик эса қўл силтаганча ичкарига югуриб кириб кетади.

Муҳаммад Юсуф. Хўш, Неъмат ака, самарқандликлар қалай? Қариндошлар, жўралар, болалар, ҳаммаси яхши юришибтими?

Неъмат. Шукур, Муҳаммаджон. Ўзингиз саломатмисиз?

Собир. Муҳаммаджон, мақтанишга йўйманг-у, “Таниш терак”лар тўпламингиздаги шеърларингизни учаламиз ҳам ёддан биламиз. Агар имкони бўлса, катталик қияпти демасангиз, янги шеърларингиздан бирортасини ўқиб берсангиз. Қишлоқдагиларга бориб мактанармидик, дейман-да.

Муҳаммад Юсуф. Неъмат ака, неччи ёшдасиз?

Неъмат. Бу йил эллик иккини қораладим.

Муҳаммад Юсуф. Севганингизга уйланганмисиз?

Неъмат. Йўқ. *(Бироз ўйланиб туриб, қулимсираб гапиради.)* Отаси тракторчига берадиган қизим йўқ деган, ука.

Муҳаммад Юсуф. Ака, унда эшитинг.

Осмон чўкиб қолди бу оқшом,
Юлдуз бўлиб ёғилди бир сас.
Бир маҳалла нигоҳни кўрдим,
Яшаш керак, севиш шарт эмас.

Садоқатми?

Кимга керак у?...

Беҳудадир кўз ёшнинг сели.
Юлдуз бўлиб ёғилди бир сас,
У бегона. У энди келин.

Тўй – бу асли баджаҳл ота,
Бахтли бўлсин қизим, дегани.
Уни сенга бермасман бўтам,
Тирик экан кўзим, дегани.

Осмон чўкиб қолди бу оқшом,
Қонимда бир ғашлик ўрмалар.
Мен оловга отарман энди,
Юрагимни қийма-қиймалаб...

Ёқа ушлаб қолсин кўрганлар,
Оловларга отгум, уни бас,
Ёниб кетсин чирсиллаб қалбим,
Севиш керак... яшаш шарт эмас!

Шеър тугагач Неъмат қарсак чалиб юборади.

Неъмат. Ҳақ рост. Бу шеърни менга атаб ёзган экансиз.

Тошпўлат. Яшанг шоир.

Собир. Энди... Шоир, бизнинг қишлоқда бир гап бор. Биринчиси билан иккинчисини ўртасидан қил ўтмасин дейди. (Кулади)

Муҳаммад Юсуф. Гап йўқ, ака. Боя Неъмат ака учун ёзилган шеърни ўқигандим. Энди ўзим учун ёзилганини ўқийман.

Муҳаммад Юсуф шеър ўқишни бошлагандан бир муддат вақт ўтиб, эшикдан Абдулла Орипов кириб келади, Муҳаммад Юсуфнинг шеър ўқиётганини кўриб тўхтайдди, шеър ўқиб бўлишни кутиб туради, ташилотчи Абдулла Ориповни олдига келаётганда Абдулла Орипов унга тўхта, дегандек ишора қилади.

Шамолдек беқарор шоир севгиси,

Унинг бор давлати – савлати.

Соғинчдан ёқар-у райҳонлар иси,

Мени танлаганинг ғалати.

На бир ширин калом минг заҳматингга,

На бир саломингга алиқ олади.

Муҳаббатинг нима, Муҳаммадингга?

Қаламни қучоқлаб ухлаб қолади.

Қасри Шухрат аро қон йиғлар юрак,

Кўксингда нимадир ғижжак чалади.

Унга шеър керакдир,

Сенга эр керак.

Кошки тушунса у валади...

У сўз кутар, уни сен кутиб ойлаб,

Бир умр йўл қараб кўзинг толади,

Севгилим, фариштам... тентагим, ё раб,

Бахтингни ярмини шеърим талади!

Гуноҳинг не эди, эй, мунглиғ дилбар,

Сени танлаганим ғалати...

Асл шоир асли уйланмай ўтар,

Уйланса ҳам кўрмай хотин олади.

Неъмат. Эй, яшанг, шоир.

Тошпўлат. Кўз тегмасин, ҳар бир сатри юракка етиб боради-я.

Собир. Кам бўлманг, шоир, биз деҳқонлар ҳақида ҳам ёзинглар.

Абдулла Орипов. Ассалому алайкум.

Ҳамма ортига ўгирилади. Абдулла Ориповни кўргач, ўрнидан туриб салом беришади. Абдулла Орипов ҳамма билан қўл бериб сўрашади. Неъматга келганда Неъмат Абдулла Ориповни қучоқлаб олади, Абдулла Орипов ҳам уни қучоқлайди.

Неъмат. Худо ол кулим, деса ҳеч гап эмас экан. Манов бинога киритмаганига ранжиб ўтиргандик. Муҳаммаджонни кўрдик, тадбирга кирмай бизга шеър ўқиб берди, кам бўлмасин. Орқасидан кимсан Абдулла Орипов келиб ўтирса-я? Афсус, бу гапга қишлоқдагилар ишонмайди-да...

Неъмат. Абдулла ака, яхшимисиз? Саломатмисиз?

Абдулла Орипов. Раҳмат, ўзларингиз саломатмисизлар? Муҳаммаджон сизларни зериктириб қўймадимми?

Собир. Муҳаммаджон билан одам зерикарканми?

Абдулла Орипов. Учрашувга кайфиятсиз келаётгандим, сизларни кўриб, кайфиятим кўтарилди. Ҳақиқий учрашув бу ерда бўлаётганини кўриб, қувондим.

Муҳаммад Юсуф. Узр, устоз, суҳбат қизиб кетганидан келганингизни пайқамай қолибман.

Абдулла Орипов. Ҳечқиси йўқ. Қани ичкарига кирамиз.

Собир. Абдулла ака, сиз билан учрашдик, Муҳаммаджондан шеър эшитдик, энди қайтаверсак ҳам бўлар. Сизларни ҳам вақтингизни олмайлик.

Абдулла Орипов. Вақтингиз йўқми?

Неъмат. Вақтимиз-ку бор, ичкарига таклиф қилинганлар кираркан, жойлар банд дейишди, шунга сизларни ҳам хижолатга қўймайлик демоқчимиз.

Абдулла Орипов. Мен таклиф қиляпман-ку. Қани кетдик.

Абдулла Орипов ҳалидан бери ёнида қўл қовуштириб турган ташилотчига тикилиб қарайди. Кейин меҳмонлар, Абдулла Орипов ва Муҳаммад Юсуф бирга ичкарига кириб кетишади. Костюм-шимли одам уларнинг ортидан қараб қолади. Саҳна қоронғулашади.

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Саҳнада стол атрофида Муҳаммад Юсуф, Содик, наشريёт раҳбари, Уюшма раиси, унинг ўринбосарлари ва бизга таниш ҳарбий формали киши бу сафар оддий костюм-шимда ўтирипти. Улар ниманидир қизгин муҳокама қилишяпти.

Ходим. Биздаги маълумотларга қараганда, “Қора куюш” асари – бугунги сиёсатга зид, социалистик реализмни қораловчи, умуман олганда, инсонларни социализмга қарши исёнга ундовчи асар. Шу боис ушбу асар чоп этишга тавсия қилинмаслиги керак.

Наشريёт раҳбари. Лекин ушбу асарга тўрт нафар ижодкордан ижобий ички тақриз олинди, наشريётга топширилган.

Ходим. Нега шундай қалтис даврда айнан сиёсий мавзуга қўл урилган? Бир қарашда бугунги сиёсатни қоралапти деб ҳам бўлмайди, лекин мақтагани ҳам йўқ. Масалан...

Уюшма раиси у гапини тугатмасдан гап бошлайди.

Раис. Менимча, сиз асарни тўлиқ ўқиб чиқмагансиз.

Ходим. Тўлиқ ўқишга сабрим чидамади, мухтарам раис. Қолаверса, бу менинг вазифамга кирмайди.

У бироз тин олиб, раисга қараб кинояли оҳангда гапини давом эттиради.

Ходим. Муҳтарам раис, бу ерда шахсга нисбатан адоват бўляпти деб ўйламанг. Муаллифни номини у ер у ерда эшитганим бор, аммо шахсан ўзини кўрмаганман. Демак, унга ҳеч қандай шахсий хусуматим йўқ. Биз асар тўғрисида фикр билдираяпмиз.

Нашириёт раҳбари унинг кинояли гапини эшитиб, асабийлашади ва бироз овозини кўтариб гапирди.

Бошлиқ. Ука, раис ҳам шахс ҳақида сўз очмади, асарни ўқидингизми деб сўради, холос.

Ходим. Менга овозингизни кўтарманг, бир. Сизнинг укангиз эмасман, икки. Тушунарлими?

Нашириёт раҳбари. Тушунарли, ука. Лекин биз бу асарни ташқи муҳокамадан ўтказганмиз, ички тақриз ҳам, ташқи тақриз ҳам олинган. Адабиётдан озгина хабари бор одам асар мазмунини тушунган бўларди.

Ходим. Тўғри, балки мен адабиётни яхши тушунмасман. Лекин шу соҳанинг, яъни айнан ижодий уюшмаларнинг кураториман. Тушунарлими, ку-ра-то-ри-ман! Демак, сўнгги сўзни айтиш ҳуқуқи менга берилган. Қолаверса, ушбу асарнинг сиёсий бузуқлиги ҳақида бизга айнан мана шу уюшма аъзоларининг мурожаати бор.

Нашириёт раҳбари ва уюшма раиси кутилмаган жавобданбир-бирлари билан кўз уриштириб, жим бўлиб қолишади. Муҳаммад Юсуф индамай ўрнидан туради, саҳнага яқин жойга келади ва нигоҳини бир нуқтага тикканча шеър ўқий бошлайди.

Дўст бўлдик, тўкнашди елкалар,
Елкалар яланғоч, улуғвор.
Сен дединг ортимдан такрорла,
Мен борман, сен борсан, Худо бор.

Мен борман, сен борсан, Худо бор,
Гўзал оят эди қўйилган талаб.
Қай биримиз хиёнат қилсак...
...деб қасам ичардик самога қараб.

Сен сотдинг, хиёнат қилдинг бизларга,
Куракка беҳуда санчилган ўқсан.
Энди сен ортимда такрорла,
Мен борман, Худо бор, Сен йўқсан.

Мен билан йўлларда югурдинг,
Дўст эдик, садоқат бизга ёр.
Ўғрилдим, ортимдан тупурдинг,
Худо бор, Худо бор, Худо бор....
(Ушбу шеър муаллифи Бобур Ҳамроев)

Шеър тугагач Муҳаммад Юсуф саҳнадан чиқиб кетади.

Раис. Сизга ким мурожаат қилганидан ва нима сабабдан қилганидан хабаримиз бор. Буларнинг ҳаммаси уйдирма, кўра олмаслик ёки шахсий адоват. Сиз эса номингизга доғ тушишидан чўчияпсиз.

Содиқ ўнғайсизланади, уни йўтал тутиб қолади.

Содиқ. Кечирасизлар.

Ходим. Менинг фикрим, бу китоб чикмаслиги керак.

Шу ўринда ҳалигача суҳбатга аралашмасдан олдидаги қоғозларга нималарнидир ёзиб-чизиб ўтирган Абдулла Орипов ўрнидан туриб, ходимга қараб гапиради.

Абдулла Орипов. Ушбу асарда сиёсатга зид, инсон онгига акс таъсир этувчи ғоялар йўқлигига аминман ва буни тасдиқлайман. Ёзма равишда исм-фамилиямни ёзиб, имзо чекиб ҳам беришим мумкин. Бўхтончиларнинг гапларига ишониб, ҳақиқий ижодкорларни руҳиятини синдираверсак, бўлмас. Куратор бўлсангиз, ҳабарингиз бордир, азал-азалдан иқтидорсизлар иқтдидорли одамларнинг душмани бўлиб келган, уларга муттасил панд беришади, тухмат-у бўхтонлар ёғдиришади. Агар биз ҳам уларни қўллаб-қувватласак, адабиётимизнинг охири вой бўлади, ҳурматли куратор. Мен иқтидорсизларни тушунишга ҳаракат қилиб кўрдим. Балки бу инсон омилидир, лекин бундай ҳолатларга нисбатан қатъий чора кўрилмас экан, боя айтганимдай, адабиёт оламида иқтидорсиз ёшлар кўпайиб кетади. Худо кўрсатмасин, биздан кейин, сизнинг, менинг лавозимимга бугун биз қўл силтаб, жазосиз қолдирган ёшлар ўтирса... Адабиётда иқтидорлиларга ўрин қолмайди.*(Содтқўжонга юзланиб гапиради)* Тўғрими Содиқжон?.. Менинг қатъий фикрим шу. Китоб чоп этилиши керак ва шарт. Агар ушбу китоб чиқарилмаса, мен, албатта, керакли жойларга мурожаат қиламан. Хайр саломат бўлинг.

Абдулла Орипов жаҳл билан туриб, саҳнадан чиқиб кетади. Саҳна қоронғулашади.

ОЛТИНЧИ КЎРИНИШ

Қишлоқ ҳовлиси. Муҳаммад Юсуфнинг ота уйи. Саҳна ўртасида сўри. Сўрида шоирнинг онаси нимадир тикиб ўтирипти. Саҳнага Муҳаммад Юсуф ва унинг рафиқаси кириб келишади. Улар қуюқ саломлашишади.

Она. Набираларим қани?

Назира. Қўшнимиз Қумри хола кўярда кўймай уйларига олиб кириб кетдилар. Ҳозир ўзлари билан олиб чиқарканлар.

Она. Шу Қумриниям бир қилиғи ортиқ. Мен бу ёқда набираларимни соғиниб, кўзим тўрт бўлиб ўтирибман-у, уни қилган ишига қаранг.

Шоир. Она, ўзининг яхшимисиз?

Она. (кулади) Набираларимни шаҳарда қолдириб келдингларми деб қон босимими ошиб кетаёзди. Шунга сизлар билан сўрашмабман ҳам. Қани ўтиринглар, Қумри тушмагур ҳам чиқиб қолар.

Саҳнага шоирнинг синглиси чиқиб келади акасини кўриб қувониб кетади. Акаси ва янгаси билан саломлашади.

Сингил. Жиянларим қани?

Шоир. Оббо... Акангни соғинмадингми?(кулади)

Она. Қумри момонг, эшик тагида кўриб, уйига олиб кириб кетибди.

Сингил. Олиб чиқайми?

Она. Йўқ, индама, мениям жаҳлим чиқувди, ўйлаб кўрсам... Шўрликнинг набираси йўқ, майли, бир оз эркалатсин. Чол кампирга ҳавасак. Ҳали ўзлари олиб чиқишади. Сен бориб ошнинг тагини сол.

Сингил. Хўп бўлади.

Сингил саҳнадан чиқиб кетади, ортидан шоирнинг рафиқаси ҳам хонтахта устидаги чойнакни олиб чиқади. Саҳнада Шоир ва онаси қолади. Шоир онасининг тиззасига бошини қўйиб, ётиб олади. Онаси шоирнинг сочидан силаб туриб гапиреди.

Она. Болам, ишқилиб тез кетиб қолмайсизларми? Қанчага келдинглар?

Шоир. Анчага келдик...

Она. (Хавотирланиб) Нега кайфиятинг йўқ, ишдан ҳайдашдими?

Шоир. Йўқ, таътил олдим. Шу шаҳардан жуда безиб кетдим, ая. Ғийбатлар, тухматлар, у ундоқ, бу бундоқ каби гап-сўзлардан чарчадим. Мени ҳеч ким танимайдиган жойларга кетиб қолгим келади баъзида. Ҳаммасидан ҳам сизни, синглимни, қон-қариндошларни, қишлоғимизни соғиндим. Шеърларимда айтганимдай, ариқ бўйида ялпизлар билан ачомлашиб ётгим келди, ая.

Очиғи шаҳарга қайтгим келмаяпти...

Она. Сиқилма болам, сен бизни соғингансан. Шунинг учун арзимас нарса ҳам кўнглинга тегиб, ҳаммадан безигандай бўлгансан. Бир икки кун дам ол, кейин ҳаммаси ўз изига тушиб кетади.

Шоир. Қайдам...

Шу пайт саҳнага шоирнинг рафиқаси ва синглиси чойнак ва пиёла кўтариб чиқиб келади.

Назира. Онажон, ўзингиз чарчамай, яхшигина юрибсизми?

Она. Раҳмат келин, ўзларингиз яхшимисизлар?

Назира. Китобни кўрсатдиларми?

Она. Қандай китоб?

Шоир. Ёдимдан кўтарилипти, ўзингиз ҳам эшикдан кирмасимдан набираларингизни сўраб, чалғитиб юбордингиз. (кулади)

Шоир портфелидан китоб олиб, онасига беради. Она аввал китобни ўпиб, юз-кўзларига суради, сўнг кўзларини қисиб, китобга синчиклаб қарайди. Кейин Шоирнинг синглисига узатади.

Она. Номини овоз чиқариб ўқиб бер-чи, кўзим олмади.

Синглиси ўқийди.

Сингил. Муҳаммад Юсуф, “Қора қуёш”.

Она. Бундай номларни қаердан оласан-а, болам.

Шоир. Фақат сиз ҳам бошқаларга ўхшаб сиёсатга қаршими деб сўраманг, ая.

Она. Табриклайман болам, ҳамқишлоқларга беришимга ҳам олиб келдингми?

Шоир. Ҳа, она.

Орага жимлик чўкади. Шоирнинг онаси унинг бошини силаб ўтириб, хаёлга чўмади. Фонда онанинг номидан шеър ўқилади. Бу шеърни, албатта, аёл киши ўқиши шарт.

Чакка ўтган эски томга ўхшайман,
Кўзимдан ёмғирлар тўкилар тинмай.
Бу ёруғ дунёда борми, билмайман.
Ўз ўғли йўлига интизор мендай...

Ҳайҳотдек ҳовлида қолдим бир ўзим,
Нима хаёлларга бормасман баъзан.
Соғмисан ишқилиб, қўрқаман, кўзим,
Подшолар ҳақида шеърлар ёзасан.

Ўйнашиб бўларми, шоҳлар билан, айт,
Қишлоқи жонингга шеърдан не ҳузур?
Зериксанг – бепоён яйловингга қайт,
Сиқилсанг – даштларда от чоптириб юр!

Ўғлим, жигаргўшам, айтгин-чи наҳот,
Ачинмайди жонинг онанг ҳолига?

Мени тўшакларга михлаб кўйди бод,
Келиб бир кўтариб чиққин ҳовлига

Шеър тугаши билан Шоирнинг синглиси саҳнага радио кўтариб чиқиб келади.

Сингил. Ака, шеърингизни кўшиқ қилишипти.

Она. Овозини баландлат-чи.

Сингил радионинг овозини кўтаради. Радиода Юлдуз Усмонованинг Муҳаммад Юсуф шеъри билан айтиладиган “Ҳеч кимга бермаймиз сени Ўзбекистон!” кўшиғи янграй бошлайди. Куй авжсида барча актёрлар саҳнага чиқиб келишади ва томошабинларга таъзим қилишади. Саҳна қоронгулашади.

Тамом